

Avel·lí Artís-Gener, Tísner
Viure i veure / 1
Segona part. Capítols 11-15

Escatologia amunt

L'Estat de Mèxic circumda pràcticament la capital, el Districte Federal, el qual, a la vegada, és com un estat més de la República, certament el més densament poblat de tots (ultrapassa el trenta per cent del cens total del país). La capital de l'estat que envolta la capital —si us heu perdut ho lamento de debò!— és la ciutat de Toluca, malgrat que la més poblada sigui San Bartolo Naucalpan, o Naucalpan de Juárez en la cartografia oficial. Entesos? El darrer lloc de Mèxic on vam viure va ser en una urbanització —allí en diuen «fraccionamiento»— de San Bartolo Naucalpan, dita Jardines de San Mateo. Quan nosaltres hi vam anar a viure, fa uns vint-i-cinc anys i escaig, semblava un d'aquests paisatges erms amb els quals ens ha familiaritzat l'estupidesa anomenada «Rally París-Dakar», amb la diferència única que hi haguessin traçat carrers i avingudes —dibuixats a terra— i tres o quatre cases construïdes que fessin d'esquer i ajudessin a imaginar allò que era inimaginable. Les venien amb un nombre molt alt de facilitats que embolicaven vistosament el caramel: ocupades les primeres, fóra més senzill de vendre les altres, i els terrenys, i impulsar l'edificació de les noves residències. Les famílies pioneres ens vam fer molt amigues, puix que res no fa tan sòlids els lligams com l'esperit d'aventura i les adversitats que se'n deriven.

Un dels altres intrèpids era un metge, l'eminent gastroenteròleg Manuel Manzanilla, que encara hi viu. Els primers contactes amb ell van ser de caràcter professional: era una temptació massa forta tenir un metge a un parell i mig de travessies de casa i el cridàvem per qualsevol cosa. D'això a esdevenir amics hi havia un sol pas i el vam fer a cient. Aleshores ja es va tornar un fet rutinari visitar-nos sovint. Explicaré de seguida un cas real i ho faré sense cap mena d'exageració: quan vam anar per primer cop a casa seva —a casa seva, com a casa nostra, era gairebé igual de mesures, planta i alçat, amb jardí petit davant i un altre

de gran darrera, etcètera— i la seva sala, de cinc per nou, idèntica a la nostra, tenia tot un pany de paret pintat de color verd oliva i que el doctor Manzanilla, personalment, havia decorat amb uns dibuixos, sintètics —ell, optimista, deia que estilitzats— amb arbres, muntanyes i ocells fets amb traços de colors. Era, per acabar aviat, esgarrifosament cursi. I això, volia explicar, i demano perdó per endavant: de mica en mica va fer que casa seva s'assemblés a casa nostra i, ell mateix va començar a fer coses imitant les meves, les quals, no cal dir, mai no havia patentat i ni tan sols inventat. Es va posar a pintar aquarel·les, a fumar en pipa, a comprar llibres (ignoro si fins i tot llegir-los) i àdhuc adquirir un cotxe exacte al que jo tenia i deixar per a la seva muller, la Tulis, el seu Simca d'abans. Va pintar de blanc l'esgarrifosa paret estilitzada, hi va fer fer una xemeneia d'obra al bell mig i la va flanquejar amb llibreries. I va fer emmarcar algun vell calendari, però aviat es va adonar que allò no funcionava prou bé i aleshores va comprar bones reproduccions (hi havia una casa internacional especialitzada, que tenia agent a Mèxic), i allò va marcar l'aparició a San Mateo de Van Goghs, Cézannes i Dunoyer de Segonzacs. També se li va desvetllar una forta passió per la pintura de paisatges i des d'aleshores cada cap de setmana anàvem a pintar plegats. No planyia els diners i s'havia comprat un equip solemne de colors, cavallet, blocs de paper Vélin d'Arches i pinzells de pèl de marta. Fèiem sempre els mateixos paisatges i vistos des d'un indret idèntic (sèiem l'un al costat de l'altre) i ell, ho manifesto obertament, mirava molt més el meu fer que no pas el tema original i el paisatge que copiava era el meu i no pas aquell que la naturalesa havia desplegat davant els nostres ulls. No cal dir que aquelles notes seves de seguida esdevenien emmarcades i penjades a una paret de la llar, arraconant un respectable Gaughin.

Un matí de dissabte que ens havíem llevat molt d'hora, havíem anat a Totimehuacan, a l'estat de Puebla, i pintàvem les ruïnes de l'antic convent, que hom havia saquejat i incendiat durant la Revolució. Fèiem les restes del claustre, ara envaït per tota

mena de vegetació incontrolada, mates i matolls exuberants, i treballàvem en silenci, consagrats a les dues variacions mínimes sobre un mateix tema. De sobte en Manzanilla es va adonar que entre la malesa hi havia un gran capitell de pedra esculpida i el cor li va fer un salt. Em va dir:

—Ja el veus? Això fóra una sensacional base d'una taula de jardí! Amb una coberta rodona de cristall gruixut quedaria fabulosa!

Li vaig dir que potser sí i vaig continuar amb la meva aquarel·la, a la fase final de la qual ja arribava. En Manzanilla ja no va fer res més: la taula s'havia convertit en una idea fixa. Em va demanar que l'ajudés en l'operació de rescat del capitell i ens vam endinsar per l'antic pati. Al cap de deu segons de caminar entre les mates ja sabíem que aquell espai era l'àrea excusada dels veïns de Totimehuacan: els excrements ens arribaven als genolls! Feia una pudor horrible i des del terrat on pintàvem el corrent d'aire no havia permès que ens n'assabentéssim. Ara que ja hi érem ficats ens trobàvem endinsats en una situació idiota, en la qual era tan difícil retrocedir com anar endavant. Em vaig deturar i vaig dir al meu amic metge:

—Jo abandono, Manuel! No em veig amb cor d'arribar fins al capitell i encara menys d'ajudar-te a tragar-lo cap al teu cotxe. Hi deixaria la pell!

—Ara ja gairebé hi som. Res no serà pitjor que això que ja duem fet. Val la pena de treure partit del present, ¿no trobes? Au, anem-hi!

El capitell, mig colgat d'immundícia, aparenyava ser sembrat a terra. Forcejàvem ambdós alhora però no el movíem ni mig mil·límetre.

—I si fèiem palanca amb aquesta fusta? —em va proposar en Manuel, mentre m'indicava amb el cap un tros de tauló que hi

havia allí, a tocar. Em vaig ajupir per agafar-lo i vaig quedar enfangat —és un eufemisme— fins a les celles. Li vaig dir resolutament que jo abandonava i quan vaig començar a obrir-me pas entre la vegetació, em va sermonejar amb dolça eloqüència:

—Per què plegues? Què passa? ¿Com pot ser que això t'alteri tant? No són sinó simples dejeccions humanes, com les teves o les meves! Són matèries fecals en procés de fermentació, originada en les secrecions normals de la paret intestinal i del líquid biliar, i prou!

—Estic segur que tens tota la raó, Manuel —li vaig dir—. Però quina pudor de merda que fan, ¿oi, estimat metge del meu cor?

Entrar en combat

Ja se sabia que la prolongada inactivitat deteriorava la moral dels lluitadors. Tots anhelàvem que s'esdevingués alguna cosa, el que fos, que ens allunyés de la rutina entre rates i immundícia, per una banda, i un parapet hostil per l'altra. Era incongruent que aquella tranquil·litat, que hauria estat un paradís per a molts combatents, fos detestada per aquells que encara no n'érem.

Un dia, deduït a través de cosetes indefinibles, com són ara caps de conversa mantinguda en veu baixa que canviava sobtadament de ritme quan hom advertia la presència no benvinguda, o perquè enxampaves algú lliurat a la insòlita tasca d'examinar el mapa de l'Institut Geogràfic, lligaves caps i t'adonaves que alguna cosa es bellugava entre caixes. El vel que ocultava la realitat n'augmentava la cobejança.

Els indicis no feien pensar en un moviment com aquell del trasllat

de Robres a Senés sinó en alguna altra cosa de més dimensió. Què podia ser? En el nostre exigü repertori de possibilitats només hi havia dues respostes possibles: que preparessin una acció ofensiva nostra o que sabessin que l'enemic en tramava alguna. ¿Quan ens n'assabentaríem, qui, on i com ens ho diria? La nit abans? O potser avui mateix? ¿No fóra altra vegada allò del secret militar a ultrança la revelació del qual venia en una ampolla de rom a repartir entre mitja dotzena, segons que ens explicaven els veterans?

Era, en efecte, una acció ofensiva nostra. En Rafael Morales va ser més explícit que no pas l'Enric Enrich: potser la franquesa amb els companys s'ajustava millor al seu quefer de comissari, que solament tenia sentit en termes de confiança recíproca. En petit comitè reunit a la seva barraca va revelar als més tafaners que hom havia endegat un atac que havia d'enxampar desprevinguts els feixistes, avesats a la blandícia d'aquells darrers mesos. Vindrien reforços —potser arribaven aquella mateixa nit o, si no, l'endemà al matí— i les Unitats que ens flanquejaven farien gros rebombori de distracció, amb la finalitat que l'enemic cregués que era per allí per on li arribarien les castanyes i concentrés gent en aquelles àrees, la qual cosa facilitaria la nostra tasca de penetració, que toparia amb una més lleu resistència.

Escolàvem subjugats la veu d'en Morales no tant per allò que ens revelava —que era prou important— sinó pel reiterat ús que feia de mots aliens al vocabulari habitual i pertanyents al lèxic militar: flancs, maniobra de distracció, afebliment de resistència, suport tàctic, aprofitament del terreny, etcètera. ¿Quan, com i on havia après tota aquella terminologia mai no emprada fins aleshores? Hi havia grans Unitats combatents que refusaven la militarització però d'altres, en canvi —com la nostra mateixa—, n'eren aferrissats partidaris i en el fons de la convicció hi havia les experiències forasteres reeixides, circumstància que els altres partits no podien adduir. Per damunt de les discussions si fa no

fa sectàries planava un argument incontrovertible: l'ofici de militar era com un altre qualsevol i per tal d'exercir-lo amb eficàcia calia aprendre'l, de la mateixa manera que els metges aprenien a esquarterar amb netedat i els violinistes a afinar els instruments, o els lampistes a encendre el llum de cremar. Si allò que teníem davant eren militars professionals (com realment n'hi havia) mai no els faríem ni pessigolles si no apreníem tan a fons com fos possible llur carrera.

Aquella nit es va presentar un munt de gent nova. Un gran nombre de camions arribaven fins al mateix indret on ens havien desembarcat a nosaltres i descarregaven una gernació. A la nostra Companyia hi van agregar dos militants del PSUC de Girona posseïdors d'una notable experiència bèl·lica —ambdós havien pres part en els combats contra l'ermita de Santa Quiteria, molt a la vora d'on érem, i el reforç ens podria ajudar en la nostra condició de novells. Un es deia Garriga i l'altre em fa l'efecte que Llonc, però no n'estic completament segur. En tot cas, escrivia Llonc amb hac final.

Van decidir que l'atac no fóra la matinada següent sinó l'endemà, quan els nouvinguts haguessin reposat un xic. Havien recomanat amb molta insistència que vetléssim per tal que ningú no fos descobert per l'enemic puix que l'autèntica possibilitat d'èxit depenia de la tova catifa de la sorpresa, d'enxampar-los desprevinguts.

Hom ja anomenava les coses pel seu nom. I per primera vegada en la meva vida vaig sentir una ordre que em va escruixir. L'Enric Enrich havia reunit tota la seva Companyia i ens va dir:

—Si algú s'evadia en aquestes circumstàncies i xerrava a l'enemic el nostre projecte ofensiu, moriria un incalculable nombre de companys nostres. He rebut una instrucció en aquest sentit i ja no podria ser més contundent: si ens assabentàvem que hi havia entre nosaltres qui tingués intenció de passar-se als militars

sediciosos, o bé si és enxampat algú en el moment d'intentar la fuga, hi ha ordre de disparar immediatament contra el traïdor. No fer-ho fóra jutjat com a complicitat, cas que investigacions posteriors demostressin que hom havia desobeït aquest manament.

No hi va haver pas cap pausa per a digerir la contundent informació: tot seguit ens va explicar que d'acord amb el projecte ofensiu, les forces dels nostres flancs iniciarien a les cinc del matí una acció d'hostilitat i nosaltres, en canvi, abandonaríem els parapets a tres quarts de sis. La nostra Unitat atacaria el Puisoro (hi ha en aquella àrea, molt sovint, el prefix puig convertit en «pui»), que és la cota 654, i miraríem de fer línia fortificada a l'est de les Casetas del Tejedor, de Solana i d'Antonio Sanz, cas que reeixíssim a foragitar els feixistes que defensaven la zona, a cavall de la línia divisòria entre les províncies d'Osca i de Saragossa. Pel nord del nostre sector, atacarien des de l'Atalaya i de Los Carasoles, pel sud; l'enemic hauria de creure que la nostra ofensiva havia estat concebuda de cara a guanyar la carretera que va de Leciñena a Alcubierre. Vist damunt el mapa feia l'efecte de ser senzillíssim i hauríeu assegurat que infal·lible.

És clar que la carta de l'«Instituto Geográfico» no deia coses importantíssimes com són ara la llum, la transparència de l'atmosfera, el color d'aquella terra que mai no ha volgut afavorir del tot una naturalesa massa gasiva; que en comptes d'apaivagar la set, feta clam de la vegetació, deixava escolar damunt seu el sarcasme de quatre gotes anyals; aquella mateixa set que des de segles enllà havia foragitat la fauna freturosa d'aigua i havia transformat en bèsties de secà les que havien romàs, arrapades a aquella terra que s'esquerdava sota seu: els rèptils tenebrosos —els monstruosos llangardaixos!— i, a més a més, la propina dels amatents escorpins, en guàrdia permanent sota llurs garites de pedra, en pacient espera secular de l'incaut que s'atrevisís a moure-les de lloc.

El mapa, que hom havia dreçat gràcies a laborioses triangulacions geodèsiques amb finalitat civil, per tal de fer més aprofitable el terrer, ara servia per a l'exèrcit i les seves maniobres, devastadores per definició d'aquell territori que el mapa pretenia salvaguardar.

Apreníem, dia rere dia, que la guerra és una sòrdida acumulació d'incongruències i que cobra molt cara la seva lliçó.

No s'assemblava gens

Els mesos d'octubre i novembre de l'any 1974, la meva muller i jo vam fer un llarg viatge en automòbil per tots els indrets de Catalunya i d'Aragó on jo havia combatut, una àrea molt gran que per tal d'incloure-la sencera calen un centenar de mapes de l'«Instituto Cartográfico», a escala 1:50 000. Vaig fer emocionat —vam fer emocionats, car havia contagiats la meua dona, la solidaritat de la qual sempre ha esta inalterable— aquella llarga rastellera de quilòmetres per unes terres per on havia transitat en unes condicions molt diferents. Hi ha un record gràfic que roman ben incrustat en la memòria i estic absolutament segur que respon a una realitat, no pas a cap mitificació posterior. Ara és com és ahir i abans era com ho retrobàvem avui, malgrat l'enorme diferència de pertinences i situacions, i ambdues presències són rigorosament autèntiques en el mateix grau. Si ho miràvem superficialment diríem que es contradiuen, però l'anàlisi més profunda ens explicaria que coexisteixen una circumstància i l'altra en el mateix nivell de verisme. Això no obstant, són dues maneres completament distintes veure pobles i paisatges com a turista o com a combatent. En la primera modalitat el terrer són muntanyes i valls, boscos i penya-segats, tal com manen els tractats de geografia. Però en la segona variant de contemplació tot són possibles emplaçaments d'observatoris, o instal·lacions

de bateries feixugues, o línia fortificada que ressegueix sinuositats, o «ells deuen ser allí dalt». Que no sembli pas que això que dic és producte d'una deformació professional —no voldria que mai hagués estat cap ofici!— ans una prova incontrovertible que, malgrat haver viscut gairebé dos anys i mig en aquelles terres, mai no les havia vistes. Altrament, la visita amb la meva dona, al cap de quaranta anys, hauria estat un retrobament i no pas un descobriment. Era un fet cabdal, que ara poguéssim entrar a Saragossa i Osca com aquell qui vol beure's una cervesa i reposar a Granollers o a Campdevàrol arraconant, és clar, els fets diferencials.

Combatre de debò

El monumental aldarull va començar a les cinc en punt del matí. Mai no havíem escoltat l'estremidor batec de l'artilleria, robusta segona veu en l'estrepitós concert de trets de metralladora i de fusell al qual s'afegien, esporàdicament, els projectils de morter i l'esclat de granades de mà. Parlo d'un repertori de sorolls que de bell començament semblen idèntics i que, a poc a poc, hom aprèn a distingir inequívocament. Si a l'enorme escàndol hagués estat afegit el batec dels nostres cors sonorament ampliat, no se n'hauria estranyat ningú; allò que sorprenia era que no se sentís des de fora, perquè per dins eixordava.

En Garriga i en Llonch —el designaré amb aquest cognom malgrat la incertesa— havien estat incorporats un a la segona secció de la Companyia, i l'altre a la tercera. Ells, amb llur experiència, ens havien d'infondre coratge. En Morales, el comissari, aparenyava una gran seguretat i l'Enric, en canvi, no sabia dominar una menuda gesticulació traïdora que delatava els seus nervis. Encenia un cigarret amb la cua de l'anterior, encara a la meitat. Si faig memòria, arribo a la conclusió que jo estava

tan alterat com ell mateix: em guardava el paquet de tabac a la butxaca dels pantalons i, a continuació, el cercava enfollit en la camisa o dintre la bossa de costat. L'Enric, pel seu cantó, continuava amb el desgavell: revisava plegava i despleguava una vegada i una altra els mapes i els butlletins tàctics, comprovava adesiara si la pistola tenia bala a la recambra i, a la vegada, mirava de dissimular tot allò, sabedor que tots ens n'havíem adonat.

Al capdavant, a les sis en punt, l'Enric Enrich ens va donar l'ordre de saltar el parapet i ell va ser el primer que ho va fer. Era realment emocionant enfilem-se a aquell mur de sacs terrers i tenir davant els ulls aquell paisatge obert, sense la limitació de les espitlleres. Em subjugava la visió. Naturalment, no puc saber com se sentien realment els meus companys, però jo endevinava que el cor se m'havia tornat de la mida d'una nou, una nou menuda i cridanera. Ara que voldria fer un balanç ben sincer de les meves impressions descobreixo que el seu nombre era tan alt, que fa que no les pugui destriar honestament.

Allò més remarcable —i d'això en tinc memòria diàfana— era el foc incessant que eixia de les trinxeres enemigues, encrespades d'agressivitat i vèiem aquells espetecs que un encalçava l'anterior, gairebé sense solució de continuïtat. El xiulet curt i estrident del projectil de morter amb prou feines deixava temps d'ajaçar-se sobre el sòl sec. I encara, pel damunt dels nostres caps, esclataven granades d'artilleria que s'obrien allí dalt com una flor carnívora, entre un nuvolet de color de rosa, i des de cent o cent cinquanta metres d'altura deixaven caure una tràgica dutxa de metralla, que arribava a terra amb una força terrorífica i semblava l'advertiment que si un d'aquells fragments de ferralla entrava pel nostre cap en sortiria pels peus.

Avançàvem a tomballons, més estona per terra que drets o ajupits, i no podíem disparar contra res ni contra enlloc, car cap cosa ni cap persona no eren visibles. Perdíem gent, molta, però

la formidable excitació no ens deixava ni mirar ni fer balanç. Uns quants, entre quinze o vint, ens vam arrecerar en un marge i de seguida vam obeir les ordres que ens donava en Llonch, l'únic entre tots nosaltres capaç de comprendre i de raonar. Va dir que havíem de romandre una estona allí per tal de veure si aplegàvem més gent nostra, amb la qual poguéssim recórrer la vintena de metres que mancaven per arribar a la trinxera enemiga que teníem davant.

—Hauríem de mirar d'avançar fins aquell altre marge i des d'allí, sobretot des del darrera d'aquella tàpia, podríem disparar amb morters directament damunt les seves trixeres. Quants morters duem?

—Dos.

—Cagada! Però pitjor fóra no res. Els fills de puta tenen una metralladora allí i ens fa molt de mal: ens caça com conills! Si els clavàvem un parell de projectils de morter enlestiríem l'assumpte. Si els encertàvem, ens podríem obrir i apropar-nos i amb granades de mà completariem el panorama. Emplaçarem els morters de seguida que hàgim aplegat una dotzena més de companys. Allí n'hi ha uns quants i em sembla que no saben què fotre. Vés-hi tu, Llorenç, ben arrambat al marge, i porta'ls.

Va arribar, arrossengant-se entre els terrossos i els matolls, el meu company Julián Alvargonzález, brut i esquinçat, fet una llàstima. Quan li vaig dir que feia compassió de veure'l em va respondre sarcàsticament:

—Si tornem a la tuta et deixaré un mirallet que hi tinc.

Es va afegir a nosaltres un grup de setze xicots que comandava en Garriga i ara potser ja ultrapassàvem la trentena. En Garriga era del parer que ja no calia disparar els morters. Assegurava:

—Aquests «païos» estan guillant! Observeu com s'ha afeblit el

foc. Se n'han quedat uns quants per protegir la retirada dels altres, però ja deuen tenir més neguit per fotre el camp que no pas per disparar. Fotem un tret de morter que esbotzi el barratge de filferro i jo mateix me n'hi vaig a continuació i els clavo tres granades de mà dins el niu de la metralladora! Si encara hi són, que se'n vagin a prendre pel sac! Ens han fet quaranta-cinc morts: són els que he comptat. Dels ferits no en parlo: tots estem fets un merder i si no és de bala, és per culpa del tip d'arrossegar-nos que ens hem fotut. L'Enric i el Rafael són aquí mateix, a la nostra esquerra, amb una trentena de xicots. ¿Veieu aquell roure, o l'alzina, o el que sigui? Són allí, arraulits en aquell marge, i miren de no fer massa embalum. Ara que ha afluijat el foc d'aquests podrits, valdria la pena que algú els anés a buscar, i tots plegats podríem caure damunt els feixistes que encara queden en aquestes posicions. Qui se n'hi va voluntàriament?

Vaig tenir la temptació d'oferir-me, però un noi d'Hostalric ja havia començat a passar. Caminava amb el cos ben erecte, com si es passegés camí d'Arbúcies, absolutament indiferent als trets que encara esclataven. Ni tan sols no duia el fusell a les mans sinó penjat al muscle, amb aire de caçador matiner. Va tornar amb tota la colla que encapçalaven l'Enrich i en Morales. El comissari venia ferit, amb una bala al tou de la cama esquerra. Ell mateix se l'havia embenada amb una màniga que havia estripat de la camisa; potser havia deturat l'hemorràgia, però hi feia molt de mal la bala que duia clavada. Ben comptats, els supervivents de la nostra Companyia érem seixanta-dos, seixanta-dos dels cent dotze que havíem saltat el parapet encara no feia dues hores i mitja. Entre nosaltres hi havia dotze ferits, gairebé tots als braços o a les cames, menys dos que duien projectils al ventre, un dels quals era el més greu, i un altre, al qual una bala havia arrencat l'orella dreta. L'Alvargonzález, que era molt destre, li va taponar la ferida amb un mocador i la va embenar amb trossos de roba, i el minyó ferit (era un trempadíssim xicot de Manlleu) no parava de tranquil·litzar-nos, com si nosaltres fóssim els lesionats i no pas ell. De seguida que en Julián havia enllestit la seva

intervenció quirúrgica el noi es va posar dempeus, va agafar l'arma i va exclamar amb aire jovial:

—Quan vulgueu, camarades!

Ens vam posar en marxa i al ferit greu al ventre el portàvem entre quatre, ajagut en unes mantes que agafàvem per les puntes, i ens rellevàvem sovint.

Malgrat la pausa en el foc, encara ens vam desplegar cautelosament —compte amb les emboscades!— i, al capdavant, vam entrar a les trinxeres acabades d'abandonar, allí mateix, des d'on havien disparat el tret que havia matat en Solà.

Era fortament impressionant caminar per aquells indrets que, feia amb prou feines una estona, eren una extensa posició enemiga i l'havien abandonada, no pas per l'acció ofensiva de la nostra Companyia —nosaltres ni tan sols no els havíem tocat!— sinó pels atacs dels flancs, que els havien aconsellat la retirada tal com els nostres caps havien previst que s'esdevindria. Havien abandonat en llurs barraques una pila de coses, entre les quals hi havia diverses ampolles de cervesa i paquets de tabac, i feia una certa cosa retrobar unes marques que ja feia temps que havien desaparegut de les nostres botigues. També hi havia armes i municions que no havien pogut retirar i si bé hi havia algunes eines diferents, les municions eren iguals que les nostres. Hi havia, això no obstant, un munt impressionant de beines de llautó d'un calibre distint dels que nosaltres fèiem servir i en Garriga ens va dir que eren de metralladora, una màquina que sí que s'havien endut. També vam trobar-hi farmacioles de campanya i quan l'Alvargonzález ja es preparava per a intervenir el noi ferit —havia empitjorat moltíssim— no va caldre, puix que van arribar els primers sanitaris nostres i es van endur el minyó en una civera. Hi havia un camí cobert que menava a una excavació més gran i es veia que era el rebost, en el qual havien deixat nombroses provisions: sacs de sal, sucre i farina, bacallà sec

lligat en grossos fardells, caixes plenes de llaunes de sardina, àdhuc pots de confitura. I quin pernil tan bo, encara que fos feixista! Ens disputàvem els trofeus plens d'una estranya voracitat que, ara que l'examino al cap de tants anys, dedueixo que el seu origen més aviat era en l'aspecte exòtic, de posseir coses que suara eren de l'enemic, més que no pas a veritable fretura. Molt possiblement aquesta mateixa necessitat era la que ens feia examinar els papers, les coses personals dels soldats que, feixistes o no, eren éssers humans com nosaltres.

—No: una mica més bèsties —deia en Julián quan li ho comentava.

Vaig trobar una capsa de cigars canaris plena d'estampes religioses, la vella hagiografia de sèrie, amb tot de Verges que feien cara de bleada i sants amb aire de marieta, totes flairoses de maquillatge de pólvores d'arròs i amb tacte de culet de nadó.

—Busca una mica més i trobaràs la capsa dels escapularis —em va dir en Garriga. Va afegir—: Aquest era un «paio» de la crosta i estic segur que n'havia de tenir.

—Se'ls deu haver endut posats, home!

«Mon père, j'ai gagné!»

Els meus pares, insubordinats a qualsevol confessió, en la nostra infància confiaven llurs tres nois, totes les tardes de diumenge, a uns capellans francesos de no sé quina congregació, que tenien el col·legi, la capella i la residència al carrer del Bruc, entre els d'Aragó i Consell de Cent. Aquells capellans feien un monumental cangur dominical i aplegaven al gran pati d'esbarjo una munió d'infants del barri, que hi jugàvem i hi fèiem tabola, vigilats per un

únic sacerdot (recordo que duia un pitet de color blau cel) i he dit «vigilats» perquè sóc optimista de mena. De debò, el bon home no feia sinó anades amunt i avall llegint un petit breviari, aliè al món, a les seves vanitats i a la gresca circumdant.

En el vast pati, on els infants érem per acte d'alliberament de les respectives famílies durant unes hores, cultivàvem tota mena de jocs i alguns esports, el futbol sobretot. Hi havia profusió de taulers d'escacs i de dames i de jocs de l'oca, però érem molts que fèiem competències de baldufa, de trompitxol, de flendi o de patacons. La victòria donava dret a anar a distreure el sacerdot i dir-li «Mon père, j'ai gagné!», el qual ens creia sempre i maquinalment treia de sota la sotana un cuponet de color de rosa i ens el donava. Mai no ens preguntava a què ni amb qui havíem jugat i aviat vam saber que era més important saber comunicar-li victòries —sense abusar— que no pas assolir-les realment. Quan ja teníem vint cuponets, ens donava una estampa, i entre nosaltres corria la brama que quan ja en tenies deu mil les podies canviar per un nen negre. Eren suposicions, és clar, i imagino com s'haurien agafat, a casa meva, la possessió particular d'un esclau negre. La veritat d'aleshores era que els infants col·leccionàvem cromos de xocolata, amb Samitiers i Alcàntares seccionats que aplegaves fragment a fragment i que quan ja els havies completat els enganxaves en una cartolina i n'esdevenia un cartell majestuós amb l'heroi, si bé no de mida natural, però prou acceptable (ara en diuen pòster!). Per vint estampetes de sants de reconegut prestigi no et barataven ni una sabata d'en Zamora. No tenien cotització entre els infants. I no les podies estripar ni perdre ni llençar: deien que era pecat fer-ho. Al capdavant, feien com un passaport celestial, segons que semblava.